

Ταξίδια στα Βαλκάνια (3)

Τις προηγούμενες Κυριακές ακολουθήσαμε τον Βλάση Γαβριηλίδη στο ταξίδι του στη Βοσνία και Ερζεγοβίνη (1898) και τον Παύλο Νιρβάνα στο αυστροκρατούμενο Κότορ και στο δρόμο του προς την τότε μαυροβουνιώτικη πρωτεύουσα, την Κετίγνη (1899). Την επόμενη περίοδο τα ταξιδιωτικά κείμενα των ελλήνων δημοσιογράφων, διπλωματών κ.ά. πύκνωσαν αισθητά. Στα χρόνια του Μεσοπολέμου τα εκτενή άρθρα

Της Αγγελικής ΚΩΝΣΤΑΝΤΑΚΟΠΟΥΛΟΥ

1926 κ.ε. στον *Ελευθερο Τύπο*, προσφέρονται για να δούμε, από μια διαφορετική οπτική γωνία και μέσα από ένα αυνήθιστα ενημερωμένο και υψηλού επιπέδου δημοσιογραφικό λόγο, τις μεσοπολεμικές διαβαλκανικές σχέσεις και τους εθνικούς προβληματισμούς.

Η δεκαετία του '20 έχει γενικότερο ενδιαφέρον τόσο για τους ίδιους τους βαλκάνιους όσο και για τους ευρωπαίους, γιατί αποτελεί περίοδο «περι-συλλογής» των εθνικών κρατών και επαναπροσδιορισμού της πολιτειακής τους οργάνωσης και της εθνικής τους ιδεολογίας. Ταυτόχρονα γίνεται προσπάθεια να αναθεωρηθούν οι γνωστές βαλκανικές προκαταλήψεις και οι εχθρότητες, αφού οι Μεγάλες Ιδέες έχουν οδηγήσει σε καταστροφές και έχουν αποδειχθεί χίμαιρες. Έτσι, παρά την απειλητική παρέμβαση της Γερμανίας και της Ιταλίας, οικονομική αρχικά, πολιτική στη συνέχεια, η μεταξύ τους σχέση και οι σχέσεις τους με τις νικήτριες ευρωπαϊκές δυνάμεις συσφίγγονται. Με πρωτοβουλία των πιο φιλελεύθερων δυνάμεων, προετοιμάζεται η ιδέα μιας Βαλκανικής Ομοσπονδίας και καλλιεργείται μια κοινή «βαλκανική συνείδηση». Σ' αυτούς τους κύκλους ανήκει η βενιζελική εφημερίδα, που οργανώνει το ταξίδι στα Βαλκάνια, αλλά και ο Κωστής Μπαστιάς, που επιλέγεται να υλοποιήσει μια παρόμοια έρευνα και να καλλιεργήσει ανάλογες επαφές.

Τα 33 εκτενή άρθρα του εικοσιπεντάχρονου τότε Μπαστιάς παρουσιάζουν πολλαπλό ενδιαφέρον για τον σημερινό Έλληνα αναγνώστη. Τα καλογραμμένα και σχεδόν άγνωστα αυτά κείμενα τον φωτίζουν την πρόμη φάση των εθνικών και γενικότερων θεωρητικών αναζητήσεων του φιλελεύθερου τότε διανοούμενου. Ειδικότερα, δείχνουν τον τρόπο με τον οποίο παρατηρούσε και σχολίαζε τις βαλκανικές εξελίξεις και ταυτόχρονα τις προσωπικές του ανησυχίες για τον επαναπροσδιορισμό της ελληνικής εθνικής ιδέας μετά την επέκταση του ελληνικού κράτους, τις τραγικές συνέπειες της Μικρασιατικής καταστροφής και την πολιτική αστάθεια, με την επιβολή της δικτατορίας του Παγκάλου. Με το γνωστό εύρος των ενδιαφερόντων του και της ενημέρωσης που διέθετε, καταφέρει να συνοψίσει, μέσα από συνεντεύξεις με τους σπουδαιότερους βαλκάνιους πολιτικούς και διανοούμενους, την πνευματική δημιουργία σ' αυτά τα κράτη από την περίοδο της συγκρότησής τους, και να μεταφέρει με αμεσότητα τους σύγχρονους προβληματισμούς τους για τη διαμόρφωση ενός «τοπικού χρώματος», κοινό αίτημα όλων των ευρωπαϊκών χωρών τότε.

Στα έντεκα από τα άρθρα του που αφορούν τη Βουλγαρία, ο Μπαστιάς καλύπτει όλες τις δραστηριότητες της πνευματικής δημιουργίας της χώρας. Πλούσια σε προβληματισμό, τα συγκεκριμένα κείμενα μπορούν να τροποδοτήσουν ακόμα και σήμερα σκέψεις και αξιολογήσεις των μεσοπολεμικών επαφών, συγκριτικά με τους όρους διεξαγωγής του διαλόγου ανάμεσα στα σημερινά βαλκανικά κράτη, στον οποίο το κέντρο βάρους πέφτει «προς την οικονομική» παρά προς τη «διανοουμένη Βαλκανική».

Αναγνωρίζοντας εξαρχής την καταλυτική επίδραση της πολιτικής, ο Μπαστιάς έρχεται σε επαφή με τα κυβερνητικά στελέχη, αποστασιοποιημένος και προς τα δύο πολιτικά άκρα —λευκή και ερυθρά διεθνής— και με θετική διάθεση απέναντι στην προηγούμενη διακυβέρνηση του αγροτιστή Σταμπολίνσκου: Η συνέντευξη λοιπόν του πρωθυπουργού Τσαγκάφ, του πρώην υπουργού των εξωτερικών συνταγματάρχη Καλφάφ και του Ομαρτσέφσκυ, αρχηγού του αγροτικού κόμματος, του δίνουν την ευκαιρία να θυμίσει το αμιατηρό πέρασμα της Βουλγαρίας από την Πράσινη διεθνή των αγροτιστών στη στυγνή διακυβέρνηση του Λιάπτσεφ, με νύξεις για την αντίστοιχη ελληνική πολιτική ζωή. Από τους προβληματισμούς γύρω από το αγροτικό κίνημα, τη λογοτεχνία, το θέατρο, το πανεπιστήμιο κ.λ.π., ξεχωρίζουν οι σκέψεις των βουλγάρων συνομιλητών του για τη βουλγαρική ιστορική παράδοση και την κοινωνική σημασία του της απέδιδαν.

Από τα άρθρα λοιπόν του Μπαστιά για τους βαλκάνιους γείτονες θα αναθολογήσουμε χαρακτηριστικά αποσπάσματα από τις εντυπώσεις του για τη Βουλγαρία. Ειδικότερα θα σταθούμε σε όσα, νεωτερικά για την εποχή, εξέθεσε ο καθηγητής Συγκριτικής Φιλολογίας στο Πανεπιστήμιο της Σόφιας Ιβάν Σιομιάνωφ σχετικά με το καίριο ζήτημα της εθνικής βουλγαρικής ιδεολογίας, την κατάκτηση της εθνικής της ανεξαρτησίας μέσω αρχικά της εκκλησιαστικής απεξάρτησης από το Πατριαρχείο και την αξιολόγηση της ελληνικής επίδρασης στη διαμόρφωση της βουλγαρικής εθνικής ιδέας.

ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΔΙΑΝΟΟΥΜΕΝΗΝ ΒΑΛΚΑΝΙΚΗΝ...

Βουλγαρία

Ι.Σ.: «Εγώ από πολλών ετών ασχολούμαι με την βουλγαρικήν αναγέννησιν και μελετώ τας ξένας επιδράσεις κατά την περίοδον των πρώτων πνευματικών μας βημάτων. Συνέλεξα ό,τι υπήρχε σχετικόν και μελέται πολλών ετών με πληροφόρησαν ότι η πρώτη και μεγαλύτερα

πρέπει να σας είπω ότι όταν το Εθνικόν αίθμημα του βουλγαρικού λαού ανεπτύχθη, ανετλήθη ούτως ότι το πατριαρχείον της Κωνσταντινουπόλεως ήτο περισσύτερον εθνικόν ελληνικόν κέντρον, παρά Οικουμενικόν Πατριαρχείον του ορθοδόξου πληρώματος. Αυτό φυσικά δεν μας ήρесе. Αλλά ίσως δεν θα εξεδηλούτο εχθρότητες προς το Πατριαρχείον, αν αυτό είχε την φρόνησιν να τοποθετή εις την Βουλγαρίαν Βουλγάρους επισκόπους και όχι διαρκώς Έλληνας εις τρόπον ώστε η βουλγαρική εκκλησία να διοικείται από Έλληνας ιεράρχας. Αυτό έθιγε την εθνικήν μας φιλοτιμίαν...

Συνέντευξη του Ιβάν Σιομιάνωφ στον Κωστή Μπαστιά

Κ.Μπ.: -Εκτός αυτού του λόγου δεν νομίζετε ότι υπήρξαν και άλλα βαθύτερα αίτια καθαρώς ψυχολογικά εις την δημιουργίαν της εχθρότητος...

Ι.Σ.: -Αναμφίβλως. Αυτό όμως δεν συνέβη τυχαίως ούτε διότι το ηθέλησαν δέκα ή εκατό ή χίλιοι Βούλγαροι. Αυτό έχει μίαν βαθύτεραν αφορμήν. Οι Βούλγαροι εχαρακτήρισαν την ελληνικήν διανοητικήν επίδρασιν πνευματικόν ζυγόν, όταν είχαν αρκετά αναπτύχθη και η Νεοελληνική φιλολογία δεν ήτο πλέον επαρκής αλλά ήτο μικρά διά να τους τροφοδοτήση διανοητικώς. Τότε εξεδηλώθη αυτό το πνεύμα, τότε η ελληνική επίδρασις εχαρακτήριστη διανοητικός ζυγός και οι Βούλγαροι υπείκοντες και αυτοί εις τον γενικόν ψυχολογικόν νόμον, έστρεψαν τα νώτα και εφάνησαν αγνώμονες προς τους μέχρι χθες πνευματικούς χορηγούς των. Αυτή είναι η φυσική αγωγή ενός λαού, ο οποίος την εκδηλώνει όταν αισθανθή ότι ήλθεν η στιγμή να δημιουργήση την ιδικήν του ζωήν. Επειδή όμως εχρειάζομεθα ακόμη ξένην τροφήν, δι' αυτό σας διεδέχθη η ρωσική επιρροή, διότι η ρωσική φιλολογία ήτο πλουσιωτέρα της νεοελληνικής και διότι συνέτρεξαν και μέγιστα ιστορικά γεγονότα...

Κ.Μπ.: -Υπήρξε διόλου ανταγωνισμός μεταξύ των δύο επιρροών;

Ι.Σ.: -Επί ένα μικρόν χρονικόν διάστημα, να. Διότι η ελληνική επιρροή είχαν υποστηρικτάς μεταξύ των Βουλγάρων, όπως είχε και το πατριαρχείον. Αυτός ο ανταγωνισμός όμως δεν υπήρξε μακρός και εις το τέλος η ρωσική επιρροή επικράτησε καταφανής πλέον και σημερινε εις την σύγχρονον λογοτεχνίαν μας.

επίδρασις εις την βουλγαρικήν αναγέννησιν ήτο ελληνική και μόνον ελληνική. Ανεξήτησα σχετικώς πηγάς εις τας σχολείον, εις την εκκλησίαν, εις την φιλολογίαν και εις τας δημοτικά τραγούδια. Η επίδρασις των Ελλήνων ήτο μεγίστη, και οι πρώτοι βούλγαροι ανθρωπισταί ήσαν άνθρωποι, οι οποίοι είχαν ανατραφή εις τους κόλπους της ελληνικής παιδείας ή της ελληνικής εκκλησίας. Κα αυτήν ακόνη την εθνικήν μας συνείδησιν, τον πατριωτισμόν μας, τον οφειλόμεν εις τους Έλληνας. Αυτό θα φανή εις πολλούς πολύ παραξένον, και όμως υπήρξε μια εποχή κατά την οποίαν μόνον ελληνικά σχολεία ήσαν εις την Βουλγαρίαν, και εις την διοίκησιν της εκκλησίας ήσαν μόνον Έλληνες. Και το ελληνικόν σχολείον όπως και η ελληνική εκκλησία ήσαν μεγάλα εθνικιστικά κέντρα, οι Έλληνες ήσαν εθνικισταί και αυτοί μας έδιδασαν τι είναι πατριωτισμός, και μη προς κακοφανισμόν σας, εσείς και το ιδικόν σας παράδειγμα μας ενέπνευσαν την ιδέαν ότι είμεθα και ημείς μία φυλή, η οποία έχει κάθε δικαίωμα να διεκδικήση την ανεξαρτησίαν της και να δημιουργήση και προφάλαξή τον εθνισμόν της. Πριν όμως ασ' όλα αυτά, σεις οι Έλληνες υπήρξατε οι πρώτοι και μεγαλύτεροι εθνικισταί. Σήμερον μεταξύ Ελλήνων και Βουλγάρων υπάρχει μίσος, ενώ τότε κατά τα τέλη του 18ου αιώνος υπήρχε συνεργασία και η Ελληνική επανάστασις του 1821 έκαμε πολλάς βουλγαρικής καρδιάς να συγκινηθούν, και το κίνημά σας να έχη ένα βαλκανικόν αντίκτυπον...

Κ.Μπ.: -Μετά την κολοσσιαίαν αυτήν ελληνικήν επίδρασιν, πως εξηγήσει, χωρίς καθήγητά, τους λόγους της ελληνοβουλγαρικής εχθρότητος και εις ποία πρώτα αίτια αποδίδετε αυτήν την εχθρότητα;

Ι.Σ.: -Η εχθρότης ήρχισε, κατ' εμέ, ...ευθύς μετά τον ρωσοτουρκικόν πόλεμον του 1829 και την συνθήκη της Αδριανουπόλεως. Τότε εφάνησαν αι πρώται αντιθέσεις. Η πρώτη σύγκρουσις ήτο καθαρώς εκκλησιαστική.

Κ.Μπ.: -Δίχως βαθύτερα εθνικά ελατήρια;

Ι.Σ.: -Αυτά υπήρχον και εις τα δύο πλέον στρατόπεδα. Η Βουλγαρική εθνική συνείδησις είχε μορφωθή χάρις εις το παράδειγμα των Ελλήνων. Επειδή δε δεν ήτο δυνατόν η εθνική αυτή συνείδησις να πάρη μίαν πολιτικήν μορφήν ευθύς εξαρχής, δι' αυτό επεξήτησε να λάβη εκκλησιαστικήν μορφήν. Εις τούτο συνετέλεσεν ίσως και η στάσις πολλών Ελλήνων επισκόπων εν Βουλγαρία. Διά να είμαι δε σαφέστερος και ειλικρινής, καίτοι ομιλώ προς Έλληνας,

Σκίτσο του Κωστή Μπαστιά (από τη βουλγαρική εφημερίδα Zora)